

Zeynep Işık

<https://orcid.org/0009-0005-0946-1123>
MEB, Denizli / TÜRKİYE

Öğretmenlerin Empati Düzeyleriyle Sosyal İlişki Algıları İlişkisi¹

The Relationship Between Teachers' Empathy Levels and Their Perceptions of Social Relationships

ÖZET

Bu araştırma Denizli ili Merkezefendi ilçesinde resmi ortaokullarda çalışan öğretmenlerin empati düzeyleri ile sosyal ilişki algıları arasındaki ilişkinin ortay çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modelli ve betimsel bir çalışmadır. Öğretmenler "Seçkisiz örnekleme" yöntemiyle 522 örneklemden veriler toplanmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı; "Kişisel Bilgiler", "Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği" ve "Algılanan Sosyal Destek Ölçeği" olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Öğretmenlerin empati algılarıyla ilgili olarak en yüksek algılarının sosyal beceri boyutunda gerçekleşmiştir. Bunu bilişsel empati boyutları izlemiş ve genel empati algılarının ise yüksek seviyede olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin sosyal ilişki algıları ise bütün boyutlarda ve genel olarak "Çok Yüksek" seviyesindedir. Boyutlara göre en yüksek ortalama Aile ilişkileri boyutunda olup bunu sırasıyla Arkadaşlık ilişkileri boyutu ve Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu izlemektedir. Genel olarak sosyal destek algısı "Çok Yüksek" seviyesindedir. Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişkilerinin kişisel değişkenlere göre bazı boyutlarda farklılıklar bazı boyutlarda ise benzerlikler göstermiştir. Öğretmenlerin empati algıları ve alt boyutlarıyla sosyal destek ve alt boyutları arasında orta seviyede pozitif yönlü ilişki olduğu söylenebilir. Bu öğretmenlerin empati algıları arttıkça orta seviyede sosyal destek algılarının da arttığı ya da öğretmenlerin empati seviyeleri düştükçe sosyal destek seviyeleri düşmektedir. Bu nedenle eğitim örgütlerinde empati ve sosyal ilişki becerilerinin artırılması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ilişki, empati, öğretmen, okul, eğitim.

ABSTRACT

This research was conducted to reveal the relationship between the empathy levels and social relationship perceptions of teachers working in public secondary schools in the Merkezefendi district of Denizli province. The research is a descriptive study with a relational scanning model. Teachers' data was collected from 522 samples using the "random sampling" method. The data collection tool used in the research; consists of three parts: "Personal Information", "Empathy Level Determination Scale" and "Perceived Social Support Scale". Regarding teachers' empathy perceptions, their highest perceptions were in the social skills dimension. This was followed by cognitive empathy dimensions and general empathy perceptions were found to be at a high level. Teachers' perceptions of social relations are at the "Very High" level in all dimensions and in general. According to the dimensions, the highest average is in the Family relations dimension, followed by the Friendship relations dimension and the Kinship/neighborhood relations dimension, respectively. In general, the perception of social support is at the "Very High" level. Teachers' empathy levels and social relationships showed differences in some dimensions and similarities in others depending on personal variables. It can be said that there is a moderate positive relationship between teachers' empathy perceptions and sub-dimensions and social support and its sub-dimensions. As these teachers' empathy perceptions increase, their medium level social support perceptions also increase, or as teachers' empathy levels decrease, their social support levels decrease. For this reason, it is important to increase empathy and social relationship skills in educational organizations.

Keywords: Social relationship, empathy, teacher, school, education.

1. GİRİŞ

Öğretmenlerin sosyal ve mesleki olarak pek çok yeterliklere sahip olması gerektiği gibi işlerini en iyi şekilde yapabilmeleri ve eğitimlerde öğrencilere kazanımları verirken kazandırmaları gereken en önemli kazanımlardan biri de empati becerilerini kazandırma ve sosyal ilişki kurabilme yeterliklerini kazandırmalarıdır. Ancak bu iki beceriyi öğretmenler öğrencilere kazandırabilmeleri için öncelikle kendilerinin bu becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada öğretmenlerin empati becerileri ve sosyal ilişki algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca empati ve sosyal ilişki algıları kişisel özelliklerine göre değişiklik gösterip/göstermediği ve empati-sosyal ilişki algıları arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

¹ Yazarın yüksek lisans bitirme projesinden üretilmiştir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Sosyal İlişkinin Tanımı

Sosyal varlıklar olarak yaşayan insanlar, topluluklar halinde yaşamlarını sürdürmekte ve yaşamları boyunca içinde yer aldıkları topluluklardaki diğer kişilerle ilişkiler kurmaktadır. İnsanların çevreleri ile ilişkiler kurmaları ve bu ilişkileri tekrar etmeleri sosyal ilişki şeklinde tanımlanır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Başka bir tanım doğrultusunda sosyal ilişki, kişilerin ya da grupların kendileri haricindeki birey ya da gruplarla farklı davranış türleriyle ve beklentileri azaltarak sürdürdükleri ilişkilere dayalı etkileşimlerdir. Bu tanıma göre herhangi bir ilişkinin sosyal ilişki olarak kabul edilebilmesi için en az iki birey tarafından gerçekleştirilmesi, bu tarafların birbirinden habersiz olmaları, kurulmuş olan ilişkinin anlamsız olmaması ve bu ilişkinin belli bir süre devam etmesi icap etmektedir (Erkal, 1999).

Toplumsal yaşam içerisinde kişiler birbirleri ile ve gruplarla değişik içerik ve amaçlar çerçevesinde etkileşim kurmaktadır. Sosyal ilişki de toplumsal yapıda birbirlerinin varlıklarını kabul eden bilinçli bireyler arasında meydana gelen ve süreç içinde farklı sebeplerle gerçekleşen etkileşim olarak tanımlanır (Güçlü, 2005). Toplumsal yaşamın en mühim ve vazgeçilmez unsurları arasında öncülük eden sosyal ilişki, örgütlü toplumlar üzerinde çok daha belirgin özellikler sergilemektedir. Çünkü sosyal ilişki topluma ait tutumları, davranışları, inançları, kültürü ve kimliği oluşturmaktadır. Herhangi bir toplumdaki bütün bireylerin diğer kişi ya da grubun davranışlarıyla ilgili taleplerinin olması karşılıklı sosyal ilişkilerle ilişkilidir.

İnsanların davranışlarının oluşma ve şekillenmesi üzerinde içinde yaşadıkları topluma ait pek çok faktör etki sahibi olmaktadır. Toplumun bir parçası olarak bireyler iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu aileler, arkadaş grupları, okullar, meslek kuruluşları, siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri biçimindeki sosyal gruplar ve medya araçlarından etki görmekte ve bu unsurların etkisi ile davranışlarını şekillendirmektedirler (Pappenheim, 2002). Sosyal ilişki toplumsal yapı içerisinde kişilerin birbirlerinin davranış ve varlıklarının farkında olmalarını sağlamaktadır. İnsanlar birbirlerinin varlıklarını tanımak suretiyle davranışlarını bu doğrultuda şekillendirmektedir (Bahar, 2008).

2.2. Sosyal İlişki İhtiyacı

Sosyal ilişki ihtiyacı; kişilerin başka kişilerle bağlantı halinde hissetme ve belirli sosyal düzlemlerde aidiyet duygusu yaşama arzularını (Klassen vd., 2012), çevrelerinde yer alan bireylerin verdiği değer hissini kişiler için önemini (Bağcı, 2018), başka insanlarla beraber olmaktan duyulan güven duygusunu (Böyüksolak, 2016), anlaşılma hissetme isteğini, yakın ve önemli başka bireylere bağlı olduklarını hissetme arzusunu diğer insanlardan destek görme hissini başka insanlardan görülen sıcaklık ve dikkati (Demirbaş-Çelik, 2018) ile duygusal yanıtlar verme ve kabul etme ihtiyacına karşılık gelmektedir. Tanımlara bakıldığında, sosyal ilişki ihtiyacının bireyler arası iletişim adına oldukça gerekli ve kapsayıcı bir kavram olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal ilişki, başka insanlarla bağlantıda olma ve bütünleşme yoluyla başka insanlarla kabul edilme eğilimini yansıtmaktadır. Başka insanlarla ilişki içinde hissetme gereksinimi, belli bir özelliğe ya da resmi statülere varmakla alakalı değildir. Bundan ziyade psikolojik anlamda güven içerisinde başka insanlarla beraber olma durumunu ifade eder. Alan yazında araştırmacılar sosyal ilişkinin, yalın bir anlatımla diğer bireylerin çevresinde olmanın ötesinde bir şeyi ifade ettiğinin altını çizmektedirler. Örneklemek gerekirse, bir kurumda bir birey başka bireylerle birlikte olabilir fakat kendileri ile yakından bağlantılı hissetmeyebilir. Hafta sonları ve mesai saatlerinin dışında kalan zamanlar, insanların işyerlerindeki insanlardan ziyade kendi tercih ettikleri insanlarla tercih ettikleri sosyal ilişkileri kurabilmelerine izin verebilir. Birtakım sosyal ortamlarda insanlar önemsendiklerini, kabul edildiklerini ve aidiyet duygusu hissettiklerini düşünseler de bazı hallerde yalıtılmış ya da yanlış anlaşılma hissedebilirler ve hayal kırıklığı yaşayabilirler. İnsanlar yaşama bağlı olmak ve gelişebilmek için ilişki ister. Başka insanlarla bağlantı kurmak istemediğini ifade eden ve gerçekten de bu duruma inanan insanlar dahi ilişkiler ya da aidiyet duygusunu tatmadıklarında negatif bir şekilde etkilenebilmektedirler. Sosyal ilişki ihtiyacının karşılanması, bireylerin ilişki memnuniyetini öngörmelerine karşın bu ihtiyaç bir başına yüksek kaliteli ilişkileri elde etmek için yeterli olmamaktadır. İnsanların ilişkiler içerisinde olma veya değer verdikleri ve verildikleri hissine derinden ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal ilişkiler yalnızca başka birisi kendisini önemsendiğinde ya da desteklediğinde oluşmakta (Deci ve Ryan, 2014), bireyler kendilerini bir gruba ait hissettiklerinde, birlik duygusunu yaşadıklarında ve yakın ilişki ağlarına sahip olduklarında karşılanabilmektedir. Bu bağlamda ilişki kurma ihtiyacının karşılanmasının kolektivist kültürler içerisinde

daha kolay olabileceğini, çünkü iç grupların ve sosyal ilişkilerin kültürel bakımdan değerli görüldükleri söylenebilir.

Sosyal ilişki, kişilerin çevrelerinde yer alan bireylerle olan ilişkilerini ifade etmektedir. İnsanlar çevreleri ile pozitif ve kaliteli ilişkiler kurduklarında, kurdukları bu ilişkiler mutluluk seviyelerine, refahları ve yaşamsal başarılarına katkı sağladığında, sosyal ilişki ihtiyaçlarının karşılanmış olduğunu hissederler (Yeşilyurt, 2008). Konu hakkında yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde sosyal ilişki ihtiyaçlarının karşılanmasının; pozitif ilişkilerle pozitif korelasyon sergilediği (Demirbaş-Çelik, 2018), kişilerin iyi hissetmelerini olumlu yönde etkilediği bireylere diğer bireyler ile bütünlük duygusu ve güvenlik, kabul, saygı ve dikkate alma duygularını hissettirdiği (Yalçın, 2017), bireylerin keyif almalarını sağladığı ve özerklik desteğinde bulunduğu, değerler ile düzenlemelerin içselleştirilmesi noktasında merkezi rol üstlendiği bulguları göze çarpmaktadır. Ogino ve diğerleri (2013), herhangi bir birey başka bireylerle yakın ilişki algıladığı takdirde sosyal ilişki kazanırken, ilişki kuramaması halinde olumsuz duyguların mutlaka uyarılmadığını, bununla birlikte bireyin ilgili bireylerden beklediği etkileşimi bulamaması halinde rahatsız olmayacağını da dile getirmişlerdir.

Sosyal ilişki ihtiyacının karşılanması noktasında katkısı olan sosyal faaliyetlere yönelik inceleme yapılmıştır. En etkili yordayıcıların, kurulan iletişimlerde anlamlı konuşma ve hissetme duygusu olduğu tespit edilmiştir. Sosyal ilişkiler içinde bulunma, başka insanlarla vakit geçirme, güzel ya da eğlenceli aktiviteler yapma gibi belli başlı sosyal etkinlik çeşitleri sosyal ilişki ihtiyacının karşılanmasında yardımcı olmaktadır (Reis vd., 2000). Sosyal ilişkiler, birtakım sosyal aktivitelerle güçlendirilmekle beraber çatışma ve kavga ortamlarından etkilenmektedirler. Özellikle duygusal çatışmaların, yabancı kişilerle daha yakın ilişkiler içermesi daha olası olmaktadır ve netice olarak bazı zamanlarda yakın ve bağlı hissetme anında ortaya çıkabilmektedir (özellikle kavgaların bireyler arası sorunların çözülmesine katkı sağladığında). Bundan dolayı, bazı zamanlarda çatışma içeren etkileşimler yaşamak, daha düşük sosyal ilişki duygusu anlamını taşımamaktadır (Reis vd., 2000). Bu da sosyal ilişki ihtiyacının karşılanabilmesi adına kurulan iletişimin güzel anlar yaşatabileceği gibi çatışma da içerebildiğini göstermektedir.

Öğrencilerin sosyal ilişkiye duymakta oldukları ihtiyaçlarının karşılanması, okul dışında olduğu kadar okul içerisinde de büyük önem arz etmektedir. Sınıf ortamlarında sosyal ilişki ihtiyacı, arkadaş ve öğretmenlere bağlı hissetme anlamını taşımaktadır (Dinçer, 2014). Sosyal ilişkiye olan ihtiyaç bakımından okul yaşantısı, öğrencilerin pek çok yeni bireyle tanıştıkları, benzer ilgi alanlarına sahip oldukları yeni topluluklara ait olma hissini barındırdıkları, bunlarla birlikte yakın duygusal ilişkiler kurabildikleri alanları içermektedir. Öğrencilerin bazılarının sosyal ilişkiye olan ihtiyaçlarının okul bünyesinde karşılanmadığını fark eden öğretmenler, bu öğrencilerle okuldaki profesyoneller ve akranları arasında bulunan bağlantıları güçlendirme planları yapabilirler. Bu ihtiyacın profesyonel bir şekilde karşılanması sonucunda hem öğrencilerdeki mutluluk düzeyi yükselmekte hem de okuldaki genel refah düzeyinde artış meydana gelebilmektedir. Sosyal ilişki ihtiyaçlarının eğitim kurumlarının refah seviyesine etki eden en önemli belirleyici niteliği taşıması, okul ortamlarında bulunan sosyal ve kültürel bağlardan kaynaklanmaktadır. Öğrenciler akranları ya da öğretmenleri ile iyi ilişkilere sahip olduklarına inanırlar (Deasyanti ve Nurhasanah, 2019). Sosyal ilişki ihtiyacının, okullarda öğrenim gören öğrencilerin öğretmenleriyle ve sınıf arkadaşları ile ilişki içerisinde bulduklarını ve okullarına ait olma duygusunu yaşadıklarını ifade ettiği vurgulanmaktadır. Bu ihtiyacını yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden öğrenciler okul yaşantılarından fazlasıyla memnuniyet duyduklarını, okulda kendilerini daha iyi hissettiklerini ve tüm bunların okula yönelik algıları son derece olumlu etkilediğini belirtmektedirler (Tian vd., 2013). Literatüre bakıldığında eğitim kurumlarında kurulan arkadaşlık ve dostlukların sosyal ilişki ihtiyacının karşılanmasında oldukça etkili olduğu sonucu göze çarpmaktadır.

Duygu ve düşünceleri açık şekilde ifade etmeye yönelik isteklilik, değerlerin de açıklığa kavuşturulmasını sağlayabilmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması ilişki içinde olma avantajı sağladığı gibi, özerklik gereksiniminin de karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Bireyler arası birtakım olaylar (hediye almak), kadınlar için özerklik ve ilişkililik duyguları bakımından erkeklerden çok daha güçlü etkiler yaratmaktadır (Kashdan vd., 2009).

2.3. Empati Kavramı

Yunancada “empathia” şeklinde kullanılan sözcükten türemiş olan “empati”, “em” ekinin karşılığı niteliğindeki “..in içinde, içerde”; “pathia” ekinin karşılığı olaraksa “hissetme” şeklinde oluşmuştur (Arkonaç, 1999). İlk olarak 1897’de Theodor Lipps tarafından empati kavramının, Almandaki “Einführung” sözcüğünün karşılığı olacak şekilde kullanıldığı görülmektedir. Alman bilimci Lipps’in de “Einführung”u şu şekilde tanımladığı ifade edilmektedir: “Bir insanın kendisini karşısındaki bir nesneye

yansıması, kendini onun içinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi içine alarak/özümseyerek anlaması sürecidir.” Almancada empati kavramıyla aynı anlamda kullanılmakta olan “Einführung” kelimesi, başkasının yerine geçebilme becerisi anlamını taşımaktadır. İngilizcede ise “bir başkasının ayakkabısını giyebilme” şeklinde bir ifadeyle kullanılmaktadır. Değişik kültür ve dillerde empati kavramının farklı şekillerde adlandırıldığı görülmektedir. Kültürlerin birçoğunda ise net bir şekilde karşılığının bulunmadığını söylemek mümkündür. Fransızcada a *sympatheticpenetration*”, “*affection*” ve son dönemlerde “*empathie*”; İtalyancada “*simpatico*” uzun zamanlar boyunca empati kavramının yerine kullanılmış olan yapılar olmuştur. Japoncadaysa “*omoiyari*” empati kavramına benzer bir kavram olarak kullanılmaktadır. “Empati”nin “ile hissetmek” biçiminde kullanılması, empati ve sempati kavramlarının birbirleri ile karıştırılmasına sebebiyet vermektedir. Bazen hasta birine gösterilen empati, “sıcak, kabullenici ve sempatik tepkiler” anlamında yanlış bir formda kullanılabilir (Gülseren, 2001).

Empatinin sözlükteki karşılığıysa “Bireyin kendisini başka bir bilincin yerine koymak suretiyle o bilince ait duyguları, istekleri ve düşünceleri, denemeksizin anlayabilme becerisidir” Türk Dil Kurumu [TDK], 2012). Başka bir tanımlama doğrultusunda empati; kişilerin kendilerini karşılarında bulunan bireylerin yerine koyarak durum ve olaylara onların perspektiflerinden bakabilmeleri, o bireylerin düşünce ve duygularını doğru şekilde anlayabilmeleri, farkına varabilmeleri ve bu durumları aktarabilme sürecidir. Zeka seviyesi bilişsel gelişim adına ne denli gereklyse, empatinin de kişiler arası ilişkilerde o kadar büyük önemi vardır (Aysal, 2012).

Tek bir empati tanımlamasına bakılıp empati hakkında kesin bir hükme varılması doğru olmayacaktır. Bunun için empatiye ilişkin yapılan tanımlamaların geneline bakma empatinin anlaşılabilmesi için çok daha yararlı olacaktır. Araştırmacılar empatiyi meydana getirmekte olan bileşenleri başlıca iki kısım kapsamında ele almışlardır. Empatiye yönelik araştırmalarda bulunan bireylerin bir kısmı empatinin bilişsel bileşeni üzerinde dururken, bir kısmının duyuşsal bileşen üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Örnek olarak Shelton, Hogan ve Dymond empatinin bilişselliği üzerinde dururken, Steward, Brewer ve Shaw empatinin duyuşsal özellikler gösteren davranış olduğunun altını çizmişlerdir. Bununla birlikte Carkhuff, Lanotti, Rogers ve Fheshbach empatinin hem duyuşsal hem de bilişsel yönleri sahip olduğunu ifade etmişlerdir (akt. Dökmen, 2013).

Empatiden söz edilirken “empati karşıdaki kişileri anlamaktır” biçiminde ifade ediliyorsa, bu ifade empati kavramının bilişsel yönüne dikkat çekiyordur. “Empati onu hissetmektir” biçiminde tanımlanıyorsa empati kavramının duyuşsal yönü vurgulanıyor demektir. Bu tanımlamaların her ikisinin de eksik olduğunu belirtmek gerekir (Karabağ, 2003). Bundan dolayı empati kavramı tanımlanırken “empati onu anlamak ve ne hissettiğini hissetmeye çalışmaktır” şeklinde yapılan bir tanımlamanın çok daha doğru olduğunu dile getirmek mümkündür. Çünkü bu tanımlama empatinin iki yönüne de vurgu yapmaktadır. Empatik iletişimin sağlanabilmesi için başka bireylerin ihtiyaçlarına karşı hassasiyet göstermek gerekir. Empatik olmayan bireylerde, kendilerini başka insanların yerine koyma olasılığı bir hayli düşük düzeydedir. Bunun için bu bireylerin başka bireylerin ihtiyaç ve beklentilerine ilgi göstermeleri beklenmez (Gülseren, 2001).

Empati kavramı; sosyal duyarlılık, toplumsallaşma, kendini açabilme ve toplumsal adaptasyon unsurlarıyla yakın ilişki içerisindedir. Bireyler, toplumsal uyumlarını genel olarak empatinin katkısıyla sağlamaktadırlar. Empati odaklı toplumsal ilişki ve etkileşimlerde bireylerin birbirleri için anlamlı olduğu söylenebilir. Bu yüzden empati; “toplumsal duyarlılık” ve “toplumsal algı” şeklindeki olgularla ifade edilmektedir (Yatkin, 2003). Empatik düşünen ve davranan bireyler, diğer insanların ihtiyaç ve beklentilerini anlayarak yardımda bulunurlar. Zaten empati; cömert olma, yardımda bulunma, paylaşma gibi tutumlar için oldukça mühim bir ön koşul niteliğine sahiptir. İnsanları, en az kendileri kadar diğer bireylerin istek ve ihtiyaçlarını anlamaya sevk eder (Özbay ve Canpolat, 2003).

Ahlâkın derinliklerinin empatide aranmaya çalışıldığı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların en önemli sebebi, empati olgusunun ahlâkî işlevlerinin bulunmasıdır. Bireylerin empati düzeyleri ahlaki düzeylerini şekillendirir ve kendilerini belli başlı ahlâkî prensiplere uymaya zorlar. Empatinin, birçok yönden etik düşünce ve davranışın temelinde yer aldığı altını çizmek gerekir. Empatik düşünce, diğer insanların sorunlarına ilgi duymaya, çözüm için yardımcı olamaya yönlendirmektedir. Empatinin sadece duygu ve düşünce paylaşımı şeklinde ifade edilmesi kavramda daralmaya neden olur. Empatide bahsi geçen bu duygu ve düşüncelere uygun reaksiyonların gösterilmesi de bulunmaktadır.

2.3.1. Empatinin Özellikleri

Coplan (2011) empatinin üç temel özelliğini aşağıda sıralandığı şekilde üç başlıkta ele almıştır:

- Duyuşsal- duygusal eşleşme.

- Karşıdakine- başkasına ve kendine yönelik bakış açısı belirleme.
- Kendisi- başkası ayrımını yapma.

Coplan (2011) sıralanan bu özelliklerin tamamının empati kurabilmek için gerekli olduğunu belirtmektedir. Ancak bu özelliklerin tek başına empati kurmak için yeterli olmadığını da altını çizmektedir. Gözlemde bulunan bireylerin gözlemledikleri bireylerle duyuşsal olarak eşleşmesi, sadece kendi duyuşsal durumlarının empati kurdukları bireyler ile aynı olması durumunda -aşamaları aynı olmasa da- empatinin gerçekleşmesi beklenir. Karşısında bulunan bireye yaklaşırken empati kuran bireyler; mevcut durumu, yaşanan deneyimi ve kişisel özelliklerini akıllıca dengeleyip empati kurdukları bireyleri kendileriymiş gibi algılamayı başarırlar. Kendileri ve diğerleri arasındaki ayrımları yaparken empati kuran kişilerin bu durumu sürdürebilmelerinin tek şartı; kendilerini her anlamda karşılarındaki kişilere vermeleri, onlar gibi düşünmeleri ve en uygun reaksiyonu kestirmeleri olmaktadır. İfade edilen bu özelliklerin hepsi beraber bir araya geldiğinde, başka bir kişi olmanın nasıl bir his olduğunun tecrübe edilebilir ve empati oluşur.

2.4. Empatinin Faydaları

İnsanlar, yaşamlarını sürdürebilmek adına gerekli ihtiyaçlarının hepsini kendileri karşılayamaz. Bu nedenle kendileri dışındaki insanlara ihtiyaç duyarlar. Bireyler bu ihtiyaç doğrultusunda diğer insanlarla ilişkiler ve etkileşimler kurarak iletişime geçmek zorundadırlar. Kurulacak olan bu ilişkilerin sağlıklı olması, karşıdaki kişilerin davranış ve düşünceleri ile olay ve durumlar karşısında gösterdikleri reaksiyonların hatasız bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Bu da ancak etkili bir empati becerisiyle mümkün olabilmektedir. Bir toplumsal yapıda empati becerisi ne ölçüde gelişmişse, o yapıda dayanışma ve karşılıklı anlayış da benzer oranda gelişmiş demektir. Bunun yanı sıra empati insanlar ve toplumun tarafsız bir şekilde ve huzur içerisinde yaşamlarını devam ettirebilmelerine katkıda bulunur. İnsanlar ve bu insanların yaşadıkları toplum arasında birlik beraberliği tesis ederek üretken toplumlar oluşmasına yardımcı olur. Sonuç olarak empatinin egemen olduğu toplumlarda yüksek yaşam standartları oluşur (Bilgiustam, t.y.).

Empatinin, sadece kendisiyle empati kurulmuş olan bireye fayda sağladığı düşünülemez. Bu kavram, empatiyi kuran bireyler için de çok önemli ve benzer şekilde faydalıdır. Empatik özellikleri güçlü olan bireyler çevrelerindeki insanlarla çok daha kaliteli ilişkiler kurarlar ve çevrelerinden saygı ve sevgi görürler (Dökmen, 2013). Lider özellikleri gelişmiş bireylerin empati becerilerinin bir hayli yüksek olduğu da oldukça dikkat çekicidir (Dökmen, 2013). Gerçekleştirilen araştırmalarda, empati kurma becerisi ve bireyler arası iş birliği kurabilme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir (Dökmen, 2013). Araştırmalarda sosyalleşme, toplumsal uyum, kendini açma ve sosyal duyarlılık becerilerinin arasında olumlu ilişkiler olduğu görülmektedir. Suça bulaşma oranıyla empati becerisi arasında bir ilişkinin bulunduğu araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Suç işleyen insanların suç işlemeyenlere göre empati becerilerinin daha düşük olduğu dikkat çekmektedir (Karabağ, 2003).

Empati kurabilme becerisi yüksek olan kişilerin insanlara karşı sevecen, hoşgörülü, kendilerini ve karşılarındaki bireyleri oldukları gibi kabul eden insanlar oldukları da araştırmaların sonucunda bulgulanmıştır. Bunlarla beraber empati kurma becerileri yüksek insanların ruhsal gelişimlerinin oldukça sağlıklı olduğu, özsaygı düzeylerinin de benzer oranlarda yükseklik arz ettiği anlaşılmaktadır. Konuya yönelik yapılan hemen hemen bütün araştırmalarda empatinin bireyler ve toplumlar için çok sayıda fayda barındırdığı ortaya konmuştur. Birey ve toplum arasındaki uyumun sağlanması, toplum içerisinde yardımlaşma ve dayanışmanın yaygınlaşması, sosyalleşme ve refah düzeyinin artması gibi olumlu durumlar empati düzeyinin yüksek olması halinde gerçekleşebilmektedir. Çalışanlarda iş doyumunun sağlanması çatışmaların ortadan kaldırılması veya iyi yönetilmesi bu dengenin iyi sağlanması ve korunmasıyla mümkün olabilmektedir (Türker ve Çelik, 2019).

Araştırmanın problem cümlesi; “Öğretmenlerin empati düzeyleri ile sosyal ilişki algıları arasında bir ilişki var mıdır?” şeklinde problem cümlesi belirlenmiştir.

Alt problemler ise şunlardır.

1. Öğretmenlerin empati düzeyleri (alt boyutları) ve sosyal ilişki algıları (alt boyutları) nedir?
2. Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algıları öğretmenlerin a) yaş, b) cinsiyet, c) branş, d) kıdem, e) medeni durum, f) eğitim düzeyi, g) okuldaki öğretmen sayısı, h) okuldaki öğrenci sayısı, i) çalışılan kademeye göre farklılık göstermekte midir?
3. Öğretmenlerin empati düzeyleri ile sosyal ilişki algıları arasındaki ilişki nedir?

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nicel, ilişkisel tarama modelinde yapılmıştır. İlişkisel tarama modeli, “iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasındaki değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan, değişkenlerin birlikte değişip değişmediğini; değişme varsa bunun nasıl olduğunu saptamaya çalışan araştırmalardır”. Tarama modelleri, geçmişte veya hali hazırda mevcut olan durumu kendi şartları içinde ve olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2012).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Denizli iline bağlı Merkezefendi ilçesindeki resmi ortaokullarda çalışan öğretmenler oluşturacaktır. 2021-2022 eğitim öğretim yılında Denizli ili Merkezefendi ilçesindeki ortaokullarda toplam 2200 civarında öğretmen bulunmaktadır. Öğretmenler arasından seçkisiz örneklem yöntemiyle 600 ölçek dağıtılmış ve ölçeği tam dolduran ve başka kişisel bilgi yazmayan 522 öğretmenden veriler toplanmıştır.

Tablo 1. Katılımcı Öğretmenlerin Dağılımları

Değişken	Kategori	n	%
Yaş	26-35	78	14,9
	36-40	105	20,1
	41-45	114	21,8
	46-50	121	23,2
	51 ve üzeri	104	19,9
Cinsiyet	Kadın	287	55,0
	Erkek	235	45,0
Branş	Okulöncesi	40	7,7
	DİKAB	53	10,2
	Özel Yetenek grubu	82	15,7
	İHO meslek dersleri	69	13,2
	Fen ve teknoloji	46	8,8
	Matematik	54	10,3
	Sosyal bilgiler	95	18,2
	Türkçe	83	15,9
Kıdem	1-10 yıl	79	15,1
	11-15 yıl	69	13,2
	16-20 yıl	152	29,1
	21-25 yıl	94	18,0
	26-30 yıl	69	13,2
	31 ve üstü	59	11,3
Medeni durum	Evli	440	84,3
	Bekar	82	15,7
Eğitin düzeyi	Lisans	425	81,4
	Lisansüstü	97	18,6
Öğretmen sayısı	25 ve altı	60	11,5
	26-35	81	15,5
	36-40	187	35,8
	41-75	76	14,6
	76 ve üstü	118	22,6
	200 ve altı	39	7,5
Öğrenci sayısı	201-400	97	18,6
	401-550	76	14,6
	551-700	144	27,6
	701-1650	166	31,8

Tablo 1’de görüldüğü şekilde öğretmenlerin % 23,2’si 46-50 yaşlarda % 21’8’i 41-45 yaşlarda ve % 20,1’i 36-40 yaşlarda oldukları ve yaşlarının genellikle orta yaşlarda olduğu görülmektedir. Katılımcı öğretmenlerin genellikle % 55 ile kadınlardan oluştuğu ve erkeklerin % 45 oranda olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin % 18,2 oranla sosyal bilgiler, % 15,9 oranla Türkçe, % 15,7 oranla özel yetenek grubu (Müzik, Beden, Görsel sanatlar) branşlarından oldukları görülmüştür. Öğretmenlerin % 29,1’i 16-20 yıl, % 18’i 21-25 yıl, % 15,1’i 1-10 yıl kıdemlilerden oluşmaktadır. Öğretmenlerin çok büyük oranda % 84,3 oranla evli olduğu ve % 15,7 oranla bekar olduğu görülmektedir. Öğrenim durumları olarak öğretmenlerin çok yüksek oranla % 81,4 oranıyla lisans mezunu oldukları ve % 18,6’sının lisansüstü eğitim mezunu olduğu söylenebilir. Okullardaki öğretmen sayılarının % 35,8 oranıyla 36-40 öğretmenli, % 22,6 oranla 76 ve üstü şeklinde okullarda çalıştıkları görülmektedir. Öğrenci sayılarının % 31,8 oranla 701-1650 öğrencili, % 27,6 oranda 551-700 öğrencili okullarda çalışmaktadırlar.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilere ait “a) Yaş, b) Cinsiyet, c) Branş, d) Kıdem süresi olmak üzere 4 madde bulunmaktadır.

İkinci bölümde 2. Bölümde Zimmet vd. (1990) tarafından geliştirilen ve Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçek 12 ifadeden oluşmaktadır. Anket formunda 5’li Likert Ölçeği kullanılmıştır (1=Kesinlikle Katılmıyorum,

2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). Ayrıca ölçeğin güvenilirliği ise (Cronbach's Alpha) 0.92 olarak tespit edilmiştir. Nunnally (1978)'e göre bir ölçeğin bilimsel açıdan güvenilir olarak kabul edilmesi için Cronbach's Alpha katsayısının 0.70'in üzerinde olması gerekmektedir. Bu doğrultuda bu ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir. Aile ilişkileri alt boyutu 1-3. maddeleri, akrabalık/komşuluk ilişkileri alt boyutu, 4-6. maddeleri, arkadaşlık ilişkileri alt boyutu ise 7-10. maddeleri içermektedir. Ölçek toplam puanları 10 ile 50 arasında değişmektedir.

3. bölümde Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği, Lawrence vd. (2004) tarafından geliştirilen ve Kaya ve Çolakoğlu (2015) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan ölçek, Sosyal Beceriler, Duygusal Tepki ve Bilişsel Empati olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Ölçek temelde empatiyi toplumsal anlayış çerçevesinde ölçmeyi hedeflemektedir. Likert tipi 4 seçenekli ölçek kullanılmıştır (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Kısmen Katılmıyorum, 3=Kısmen Katılıyorum, 4=Kesinlikle Katılıyorum). Bilişsel Empati boyutu 4, 9, 11, 12, 13 maddelerle, Duygusal Tepki boyutu 6, 7, 8, 10 maddelerle ve Sosyal Beceriler 1, 2, 3, 5 maddelerle ölçülmüştür.

Tablo 2. Verilerin Cronbach Alpha Değerleri

Alt Ölçekler	Cronbach Alpha Değerleri
Aile ilişkileri boyutu	,935
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	,913
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	,918
Sosyal destek algısı genel	,934
Sosyal Beceriler boyutu	,704
Duygusal Tepki boyutu	,860
Bilişsel Empati boyutu	,864
Empati algıları genel	,880

Tablo 2 incelendiğinde ölçek alt boyutları ve genellerinde Cronbach's Alpha değerlerinin ,864 ile ,935 aralığında farklılık gösterdiği ve çok yüksek güvenilirlik değerlerini taşıdığı görülmüştür.

3.4. Verilerin Analizi

Öğretmenlerin yanıtları kodlanarak SPSS 24 istatistik programına girilmiştir. Analizler bu veriler kullanılmamıştır. Verilerin normal dağılım durumu basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) analizi ile yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Ölçekler ve Alt boyutları Verilerinin Basıklık ve Çarpıklık Analizi

	Basıklık (Kurtosis) Değeri	Çarpıklık (Skewness) Değeri
Aile ilişkileri boyutu	1,767	-1,876
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	1,421	-1,600
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	1,111	-1,824
Sosyal destek algısı genel	1,329	-1,964
Sosyal Beceriler boyutu	-,574	-,569
Duygusal Tepki boyutu	-,842	-,613
Bilişsel Empati boyutu	-,275	-,240
Empati algıları genel	-,666	-,550

Tablo 3'te görüldüğü şekilde ölçekler ve boyutlarının "Basıklık ve Çarpıklık" değerlerinin -2 ile +2 aralığında yer almaktadır. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin $-2 \leq X \leq +2$ olduğunda olması halinde dağılımın normal dağılım özelliği taşıdığı söylenebilir (Şencan, 2002). Buna göre verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Bu sebeple analizler parametrik testlerle yapılmıştır.

Araştırmada verilerinin analizlerinde;

1. Katılımcı öğretmenlerin demografik dağılımları betimsel istatistiklerden frekans ve yüzdeye bakılarak yapılmıştır.

2. Karşılaştırmalarda kategorik olarak ikili olan cinsiyet, öğrenim duruma göre analizlerde "Bağımsız Örneklem T" testi kullanılmıştır. İki'den fazla kategorik değişkenlere (yaş, branş, kıdem, öğrenci ve öğretmen sayıları vb.) göre analizlerde "tek yönlü varyans analizi (One way Anova)" analizi kullanılmıştır. Farklılık çıkması halinde fark olan grupları tespit etmek amacıyla Post Hoc Tukey HSD testi yapılmıştır.

3) Anlamlılık değeri ,05 olarak alınmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi "Öğretmenlerin empati düzeyleri (alt boyutları) ve sosyal ilişki algıları (alt boyutları) nedir" şeklindedir. Öğretmenlerin empati düzeyleri ve alt boyutlarıyla sosyal ilişki algıları ve

alt boyutlarına yönelik gerçekleştirilen analiz sonucu elde edilen ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Alt Boyutlarıyla Sosyal İlişki Algıları ve Alt Boyutlarına Yönelik Algıları

Alt boyutlar ve ölçek	n	$\bar{x}$	s	Düzeyi
Sosyal Beceriler boyutu	522	4,07	,81	Yüksek
Duygusal Tepki boyutu	522	4,21	,78	Çok Yüksek
Bilişsel Empati boyutu	522	3,53	,64	Yüksek
Empati algıları genel	522	3,95	,66	Yüksek
Aile ilişkileri boyutu	522	4,49	,61	Çok Yüksek
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	522	4,40	,62	Çok Yüksek
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	522	4,44	,60	Çok Yüksek
Sosyal destek algısı genel	522	4,45	,55	Çok Yüksek

Tablo 4’te Öğretmenlerin empati düzeyleri ve alt boyutlarıyla sosyal ilişki algıları ve alt boyutları algıları yer almaktadır. Öğretmenlerin empati algılarıyla ilgili olarak en yüksek düzeyli algıları Bunu “Yüksek” seviyelerinde ($\bar{x}$ =4,07) ortalamaıyla sosyal beceri boyutu ve ($\bar{x}$ =3,53) ortalamaıyla Bilişsel empati boyutları izlemektedir. Öğretmenlerin genel empati algılarının ise ($\bar{x}$ =3,95) ortalamaıyla “Yüksek” seviyesindedir. Bulgulara göre öğretmenlerin empati algıları genel olarak ve duygusal tepki boyutunda ise çok yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin sosyal ilişki algıları ise bütün boyutlarda ve genel olarak “Çok Yüksek” seviyesindedir. Boyutlara göre en yüksek ortalama Aile ilişkileri boyutunda ($\bar{x}$ =4,49)’dur. Bunu Arkadaşlık ilişkileri boyutu ($\bar{x}$ =4,44) ve Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu ($\bar{x}$ =4,40) ortalamaıyla izlemektedir. Genel olarak sosyal destek algısının ise ($\bar{x}$ =4,45) ortalamaıyla “Çok Yüksek” seviyesinde olduğu görülmektedir.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algıları öğretmenlerin a) yaş, b) cinsiyet, c) branş, d) kıdem, e) medeni durum, f) eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin yaşlarına göre Anova testi analizi bulguları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Sosyal İlişki Algılarının Öğretmenlerin Yaşlarına Göre Analizi

	Yaş	n	$\bar{X}$	s	F	p	Fark
Sosyal Beceriler boyutu	26-35	78	3,76	,92	5,63	00*	1-4; 1-5
	36-40	105	3,97	,80			
	41-45	114	4,05	,81			
	46-50	121	4,24	,70			
	51 ve üzeri	104	4,22	,75			
Duygusal Tepki boyutu	26-35	78	4,04	,83	1,62	,16	Yok
	36-40	105	4,16	,82			
	41-45	114	4,21	,77			
	46-50	121	4,30	,74			
	51 ve üzeri	104	4,28	,76			
Bilişsel Empati boyutu	26-35	78	3,49	,67	,78	,53	Yok
	36-40	105	3,49	,62			
	41-45	114	3,49	,65			
	46-50	121	3,56	,65			
	51 ve üzeri	104	3,61	,62			
Empati algıları genel	26-35	78	3,76	,72	3,21	01*	1-4; 1-5
	36-40	105	3,88	,65			
	41-45	114	3,93	,63			
	46-50	121	4,05	,62			
	51 ve üzeri	104	4,05	,65			
Aile ilişkileri boyutu	26-35	78	4,36	,72	2,27	,06	Yok
	36-40	105	4,46	,60			
	41-45	114	4,44	,77			
	46-50	121	4,59	,46			
	51 ve üzeri	104	4,57	,47			
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	26-35	78	4,22	,74	3,33	01*	1-4; 1-5
	36-40	105	4,38	,60			
	41-45	114	4,36	,72			
	46-50	121	4,50	,51			
	51 ve üzeri	104	4,50	,49			
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	26-35	78	4,18	,78	5,31	00*	1-2; 1-4; 1-5
	36-40	105	4,48	,49			
	41-45	114	4,41	,65			
	46-50	121	4,54	,54			
	51 ve üzeri	104	4,52	,52			
Sosyal destek algısı genel	26-35	78	4,23	,70	5,17	,00*	1-2; 1-4; 1-5
	36-40	105	4,45	,48			
	41-45	114	4,40	,63			
	46-50	121	4,55	,45			
	51 ve üzeri	104	4,53	,43			

*p<0,05

1. 26-35

2. 36-40

3. 41-45

4.46-50

5.51 ve üzeri

Tablo 5'te öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin yaşlarına göre analizi sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır. Sosyal Beceriler boyutunda ($F=5,63$; $p<0,05$) ve Empati algıları genel olarak ($F=3,21$; $p<0,05$) farklılık olduğu ve Duygusal Tepki boyutunda ($F=1,62$; $p>0,05$) ve Bilişsel Empati boyutunda ($F=,78$; $p>0,05$) anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

Aile ilişkileri boyutunda farklılık olmadığı ($F=2,27$; $p>0,05$) ancak Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda ($F=3,331$; $p<0,05$), Arkadaşlık ilişkileri boyutunda ($F=5,31$; $p<0,05$), Sosyal destek algısı genel olarak ($F=5,17$; $p<0,05$) anlamlı farklılık görülmüştür.

Farkın olduğu grupları tespit etmek için Post Hoc Tukey testi yapılmıştır. Test sonucunda Sosyal Beceriler boyutunda farklılık 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=3,76$) 46-50 yaş ($\bar{x}_{46-50 \text{ yaş}}=4,24$) arasında ve 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=3,76$) 51 ve üzeri yaş ($\bar{x}_{51 \text{ ve üzeri yaş}}=4,22$) arasında ve büyük yaştakiler lehine yüksektir. Bu sonuç sosyal beceri boyutunda empatinin yaş ilerledikçe arttığını göstermektedir.

Empati algılarının genel olarak farklılık 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=3,76$) 46-50 yaş ($\bar{x}_{46-50 \text{ yaş}}=4,05$) arasında ve 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=3,76$) 51 ve üzeri yaş ($\bar{x}_{51 \text{ ve üzeri yaş}}=4,05$) arasında ve büyük yaştakiler lehine yüksektir. Bu sonuca göre genel olarak empatinin yaş ilerledikçe arttığını göstermektedir.

Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda farklılık 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,22$) 46-50 yaş ($\bar{x}_{46-50 \text{ yaş}}=4,50$) arasında ve 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,22$) 51 ve üzeri yaş ($\bar{x}_{51 \text{ ve üzeri yaş}}=4,50$) arasında ve büyük yaştakiler lehine yüksektir. Bu sonuca göre sosyal ilişkilerin akrabalık ve komşuluk ilişkileri boyutunda yaş ilerledikçe arttığını göstermektedir.

Arkadaşlık ilişkileri boyutunda farklılık 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,18$) 36-40 yaş ($\bar{x}_{36-40 \text{ yaş}}=4,48$) arasında, 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,18$) 46-50 yaş ($\bar{x}_{46-50 \text{ yaş}}=4,54$) arasında ve 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,18$) 51 ve üzeri yaş ($\bar{x}_{51 \text{ ve üzeri yaş}}=4,52$) arasında ve büyük yaştakiler lehine yüksektir. Bu sonuca göre sosyal ilişkilerin arkadaşlık ilişkileri boyutunda yaş ilerledikçe arttığını göstermektedir.

Sosyal destek algısı genel olarak farklılık 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,23$) 36-40 yaş ($\bar{x}_{36-40 \text{ yaş}}=4,45$) arasında, 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,23$) 46-50 yaş ($\bar{x}_{46-50 \text{ yaş}}=4,55$) arasında ve 26-35 yaş ile ($\bar{x}_{26-35 \text{ yaş}}=4,23$) 51 ve üzeri yaş ($\bar{x}_{51 \text{ ve üzeri yaş}}=4,53$) arasında ve büyük yaştakiler lehine yüksektir. Bu sonuca göre genel olarak sosyal destek algısının yaş ilerledikçe arttığını göstermektedir.

Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin cinsiyetlerine göre t testi analiz bulguları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Sosyal İlişki Algılarının Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Analizi

	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	s	t	p
Bilişsel Empati boyutu	Kadın	287	3,54	,63	,61	,54
	Erkek	235	3,51	,65		
Duygusal Tepki boyutu	Kadın	287	4,28	,75	2,25	,02*
	Erkek	235	4,13	,82		
Sosyal Beceriler boyutu	Kadın	287	4,07	,80	,17	,86
	Erkek	235	4,06	,82		
Empati algıları genel	Kadın	287	3,98	,64	1,08	,27
	Erkek	235	3,91	,68		
Aile ilişkileri boyutu	Kadın	287	4,46	,67	-1,39	,16
	Erkek	235	4,54	,54		
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	Kadın	287	4,41	,64	,36	,71
	Erkek	235	4,39	,59		
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	Kadın	287	4,46	,63	,84	,39
	Erkek	235	4,42	,58		
Sosyal destek algısı genel	Kadın	287	4,44	,58	-,10	,91
	Erkek	235	4,45	,50		

* $p<0,05$

Tablo 6'da Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin cinsiyetlerine göre analizi sonucunda Bilişsel Empati boyutunda ($t=,61$; $p>0,05$), Sosyal Beceriler boyutunda ($t=,17$; $p>0,05$) ve Empati algıları genel olarak ($t=1,08$; $p>0,05$) anlamlı farklılık görülmez iken Duygusal Tepki boyutunda ($t=2,25$; $p<0,05$) ise farklılık görülmüştür. Ortalamalara bakıldığında farkın kadınlar lehine yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre kadınların duygusal tepki boyutunda empatik olarak erkeklerden daha yüksek ortalamalara sahip olduğu söylenebilir.

Sosyal destek algılarında ise Aile ilişkileri boyutunda ($t=-1,39$; $p>0,05$), Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda ($t=,84$; $p>0,05$), Arkadaşlık ilişkileri boyutunda ($t=,53$; $p>0,05$) ve Sosyal destek algısı genel olarak ($t=-,10$; $p>0,05$) cinsiyete göre farklılık göstermemiştir.

Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin branşlarına göre Anova testi analizi bulguları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Sosyal İlişki Algılarının Öğretmenlerin Branşlarına Göre Analizi

	Branş	n	$\bar{X}$	s	F	p	Fark
Sosyal Beceriler boyutu	Okulöncesi	40	3,28	,81	2,01	,05	Yok
	DİKAB	53	3,51	,82			
	Özel Yetenek grubu	82	3,60	,69			
	İHO meslek dersleri	69	3,38	,86			
	Fen ve teknoloji	46	3,61	,73			
	Matematik	54	3,66	,75			
	Sosyal bilgiler	95	3,55	,83			
	Türkçe	83	3,56	,73			
Duygusal Tepki boyutu	Okulöncesi	40	3,86	,79	2,48	,01*	1-3
	DİKAB	53	4,11	,76			
	Özel Yetenek grubu	82	4,41	,69			
	İHO meslek dersleri	69	4,18	,74			
	Fen ve teknoloji	46	4,22	,86			
	Matematik	54	4,29	,73			
	Sosyal bilgiler	95	4,14	,86			
	Türkçe	83	4,31	,77			
Bilişsel Empati boyutu	Okulöncesi	40	3,42	,75	6,50	,00*	1-2; 1-3; 1-4; 1-5; 1-6; 1-7; 1-8; 2-3
	DİKAB	53	3,92	,68			
	Özel Yetenek grubu	82	4,34	,59			
	İHO meslek dersleri	69	4,02	,68			
	Fen ve teknoloji	46	4,16	,64			
	Matematik	54	4,10	,65			
	Sosyal bilgiler	95	4,01	,62			
	Türkçe	83	4,25	,55			
Empati algıları genel	Okulöncesi	40	3,51	,69	4,46	,00*	1-3; 1-5; 1-6; 1-7; 1-8
	DİKAB	53	3,85	,62			
	Özel Yetenek grubu	82	4,13	,57			
	İHO meslek dersleri	69	3,87	,65			
	Fen ve teknoloji	46	4,01	,67			
	Matematik	54	4,02	,60			
	Sosyal bilgiler	95	3,91	,70			
	Türkçe	83	4,06	,62			
Aile ilişkileri boyutu	Okulöncesi	40	4,27	,70	1,73	,09	Yok
	DİKAB	53	4,42	,68			
	Özel Yetenek grubu	82	4,60	,50			
	İHO meslek dersleri	69	4,44	,76			
	Fen ve teknoloji	46	4,55	,41			
	Matematik	54	4,45	,65			
	Sosyal bilgiler	95	4,49	,56			
	Türkçe	83	4,59	,60			
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	Okulöncesi	40	4,05	,82	4,47	,00*	1-3; 1-5; 1-7; 1-8; 2-8;
	DİKAB	53	4,21	,70			
	Özel Yetenek grubu	82	4,52	,45			
	İHO meslek dersleri	69	4,33	,75			
	Fen ve teknoloji	46	4,58	,44			
	Matematik	54	4,37	,65			
	Sosyal bilgiler	95	4,43	,48			
	Türkçe	83	4,54	,58			
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	Okulöncesi	40	4,15	,89	3,67	,00*	1-3; 1-8; 2-8;
	DİKAB	53	4,28	,70			
	Özel Yetenek grubu	82	4,51	,41			
	İHO meslek dersleri	69	4,32	,77			
	Fen ve teknoloji	46	4,52	,39			
	Matematik	54	4,53	,50			
	Sosyal bilgiler	95	4,45	,56			
	Türkçe	83	4,61	,50			
Sosyal destek algısı genel	Okulöncesi	40	4,16	,74	4,00	,00*	1-3; 1-5; 1-8; 2-8
	DİKAB	53	4,29	,63			
	Özel Yetenek grubu	82	4,54	,38			
	İHO meslek dersleri	69	4,35	,73			
	Fen ve teknoloji	46	4,54	,34			
	Matematik	54	4,48	,48			
	Sosyal bilgiler	95	4,45	,48			
	Türkçe	83	4,60	,49			

*p<0,05 1. Okulöncesi 2. DİKAB 3. Özel Yetenek grubu 4. İHO meslek dersleri
5. Fen ve teknoloji 6. Matematik 7. Sosyal bilgiler 8. Türkçe

Tablo 7’de öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin empati algılarının branşlarına göre Sosyal Beceriler boyutunda ($F=2,01$; $p>0,05$) farklılık olmadığı görülürken Duygusal Tepki boyutunda ($F=2,48$; $p<0,05$), Bilişsel Empati boyutunda ($F=6,50$; $p<0,05$) ve Empati algıları genel olarak ($F=4,46$; $p<0,05$) farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Sosyal ilişki algılarının ise Aile ilişkileri boyutunda farklılık görülmediği ($F=1,73$; $p>0,05$) ancak Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda ($F=4,47$; $p<0,05$), Arkadaşlık ilişkileri boyutunda ($F=3,67$; $p<0,05$) ve Sosyal destek algısı genel olarak ($F=4,00$; $p<0,05$) anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Farkın olduğu grupları tespit etmek için Post Hoc Tukey testi yapılmıştır. Test sonucunda;

Duygusal Tepki boyutunda farkın okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{00}=3,86$) ile özel yetenek branşı ($\bar{x}_{0Y}=4,41$) öğretmenleri arasında ve özel yetenek öğretmenleri lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Bilişsel Empati boyutunda farkın okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,42$) ile DİKAB branşı ($\bar{x}_{DİKAB}=3,92$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,42$) ile özel yetenek branşı ($\bar{x}_{\ddot{O}Y}=4,34$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,42$) ile İHO meslek dersleri branşı ($\bar{x}_{İHO}=4,02$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,42$) ile fen ve teknoloji branşı ($\bar{x}_{FT}=4,10$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,42$) ile matematik branşı ($\bar{x}_M=4,01$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,42$) ile sosyal bilgiler branşı ($\bar{x}_{SB}=4,25$) öğretmenleri arasında ve okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,42$) ile Türkçe branşı ($\bar{x}_T=4,25$) öğretmenleri arasında ve okulöncesi branş öğretmenleri aleyhine daha düşük olduğu görülmüştür.

Empati algıları genel olarak farkın okulöncesi öğretmenleri ($\bar{X}_{O\ddot{O}}=3,51$) ile özel yetenek branşı ($\bar{x}_{\ddot{O}Y}=4,13$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,51$) ile fen ve teknoloji branşı ($\bar{x}_{FT}=4,02$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,51$) ile matematik branşı ($\bar{X}_M=3,91$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,51$) ile sosyal bilgiler branşı ($\bar{x}_{SB}=4,06$) öğretmenleri arasında ve okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=3,51$) ile Türkçe branşı ($\bar{x}_T=4,06$) öğretmenleri arasında ve okulöncesi branş öğretmenleri aleyhine daha düşük olduğu görülmüştür.

Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda farkın okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,05$) ile özel yetenek branşı ($\bar{x}_{\ddot{O}Y}=4,52$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,05$) ile fen ve teknoloji branşı ($\bar{x}_{FT}=4,37$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,05$) ile sosyal bilgiler branşı ($\bar{x}_{SB}=4,54$) öğretmenleri arasında ve okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,05$) ile Türkçe branşı ($\bar{x}_T=4,54$) öğretmenleri arasında, DİKAB branşı ($\bar{x}_{DİKAB}=3,92$) öğretmenleri ile Türkçe öğretmenleri ($\bar{x}_T=4,54$) arasında ve okulöncesi ile DİKAB branş öğretmenleri aleyhine daha düşük olduğu görülmüştür.

Arkadaşlık ilişkileri boyutunda farkın okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,15$) ile özel yetenek branşı ($\bar{x}_{\ddot{O}Y}=4,51$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,15$) ile Türkçe branşı ($\bar{x}_T=4,61$) öğretmenleri arasında, DİKAB branşı ($\bar{x}_{DİKAB}=4,28$) öğretmenleri ile Türkçe öğretmenleri ($\bar{x}_T=4,61$) arasında ve okulöncesi ile DİKAB branş öğretmenleri aleyhine daha düşük olduğu görülmüştür.

Sosyal destek algısı genel olarak farkın okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,16$) ile özel yetenek branşı ($\bar{x}_{\ddot{O}Y}=4,54$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,16$) ile fen ve teknoloji branşı ($\bar{x}_{FT}=4,54$) öğretmenleri arasında, okulöncesi öğretmenleri ($\bar{x}_{O\ddot{O}}=4,16$) ile Türkçe branşı ($\bar{x}_T=4,60$) öğretmenleri arasında, DİKAB branşı ($\bar{x}_{DİKAB}=4,29$) öğretmenleri ile Türkçe öğretmenleri ($\bar{x}_T=4,60$) arasında ve okulöncesi ile DİKAB branş öğretmenleri aleyhine daha düşük olduğu görülmüştür.

Farkın genellikle okulöncesi aleyhine olduğu görülmektedir. Bunun nedeni mesleki olarak bu konularda farkındalıklarının az olması ya da katılımcıların kişisel özellik ve tercihlerinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin kıdemlerine göre Anova testi analizi bulguları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Sosyal İlişki Algılarının Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Analizi

	Kıdem	n	$\bar{X}$	s	F	p	Fark
Sosyal Beceriler boyutu	1-10 yıl	79	3,44	,72	1,00	,41	Yok
	11-15 yıl	69	3,56	,55			
	16-20 yıl	152	3,48	,58			
	21-25 yıl	94	3,58	,74			
	26-30 yıl	69	3,64	,63			
	31 yıl ve üstü	59	3,53	,61			
Duygusal Tepki boyutu	1-10 yıl	79	3,93	,79	3,27	,00*	1-3; 1-4; 1-5
	11-15 yıl	69	4,22	,77			
	16-20 yıl	152	4,24	,74			
	21-25 yıl	94	4,30	,77			
	26-30 yıl	69	4,40	,80			
	31 yıl ve üstü	59	4,15	,82			
Bilişsel Empati boyutu	1-10 yıl	79	3,60	,85	7,61	,00*	1-2; 1-3; 1-4; 1-5; 1-6
	11-15 yıl	69	4,11	,75			
	16-20 yıl	152	4,09	,77			
	21-25 yıl	94	4,19	,77			
	26-30 yıl	69	4,33	,77			
	31 yıl ve üstü	59	4,09	,80			
Empati algıları genel	1-10 yıl	79	3,65	,69	4,85	,00*	1-2; 1-3; 1-4; 1-5; 1-6
	11-15 yıl	69	3,97	,58			
	16-20 yıl	152	3,95	,60			
	21-25 yıl	94	4,04	,66			
	26-30 yıl	69	4,14	,68			
	31 yıl ve üstü	59	3,94	,69			

Tablo 8. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Sosyal İlişki Algılarının Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Analizi-
Devamı

	Kıdem	n	$\bar{X}$	s	F	p	Fark
Aile ilişkileri boyutu	1-10 yıl	79	4,30	,75	2,31	,04*	1-5
	11-15 yıl	69	4,52	,63			
	16-20 yıl	152	4,48	,58			
	21-25 yıl	94	4,54	,70			
	26-30 yıl	69	4,60	,43			
	31 yıl ve üstü	59	4,55	,46			
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	1-10 yıl	79	4,10	,77	5,21	,00*	1-2; 1-3; 1-4; 1-5; 1-6
	11-15 yıl	69	4,43	,59			
	16-20 yıl	152	4,41	,59			
	21-25 yıl	94	4,51	,66			
	26-30 yıl	69	4,55	,45			
	31 yıl ve üstü	59	4,41	,46			
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	1-10 yıl	79	4,14	,80	5,77	,00*	1-2; 1-3; 1-4; 1-5; 1-6
	11-15 yıl	69	4,53	,45			
	16-20 yıl	152	4,42	,57			
	21-25 yıl	94	4,53	,68			
	26-30 yıl	69	4,60	,44			
	31 yıl ve üstü	59	4,49	,43			
Sosyal destek algısı genel	1-10 yıl	79	4,17	,72	5,95	,00*	1-2; 1-3; 1-4; 1-5; 1-6
	11-15 yıl	69	4,50	,47			
	16-20 yıl	152	4,43	,52			
	21-25 yıl	94	4,54	,59			
	26-30 yıl	69	4,59	,37			
	31 yıl ve üstü	59	4,48	,40			

*p<0,05 1. 1-10 yıl 2. 11-15 yıl 3. 16-20 yıl 4. 21-25 yıl 5. 26-30 yıl 6. 31 yıl ve üstü

Tablo 8'de öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin empati algılarının kıdeme göre Sosyal Beceriler boyutunda farklılık göstermediği ($F=1,00$; $p>0,05$) görülmüştür. Ancak Duygusal Tepki boyutunda ($F=3,27$; $p<0,05$), Bilişsel Empati boyutunda ($F=7,61$; $p<0,05$), Empati algıları genel olarak ($F=4,85$; $p<0,05$) farklılık göstermiştir. Sosyal ilişki algılarının Aile ilişkileri boyutunda ($F=2,31$; $p<0,05$), Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda ($F=5,21$; $p<0,05$), Arkadaşlık ilişkileri boyutunda ($F=5,77$; $p<0,05$) ve Sosyal destek algısı genel olarak ($F=5,95$; $p<0,05$) kıdem sürelerine göre farklılık göstermektedir.

Farkın olduğu grupları tespit etmek için Post Hoc Tukey testi yapılmıştır. Test sonucunda;

Duygusal Tepki boyutunda kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,93$) kıdemi 16-20 yıl olanlar ($\bar{X}_{16-20}=4,24$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,93$) kıdemi 21-25 yıl olanlar ($\bar{X}_{21-25}=4,30$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,93$) kıdemi 26-30 yıl olanlar ($\bar{X}_{26-30}=4,40$) arasında ve kıdemi fazla olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Bilişsel Empati boyutunda kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,60$) kıdemi 11-15 yıl olanlar ($\bar{X}_{11-15}=4,11$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,60$) 16-20 yıl olanlar ($\bar{X}_{16-20}=4,09$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,60$) kıdemi 21-25 yıl olanlar ($\bar{X}_{21-25}=4,19$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,60$) kıdemi 26-30 yıl olanlar ($\bar{X}_{26-30}=4,33$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,60$) kıdemi 31 yıl ve üstü olanlar ($\bar{X}_{31>}=4,09$) arasında ve kıdemi fazla olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Empati algıları genel olarak kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,65$) kıdemi 11-15 yıl olanlar ($\bar{X}_{11-15}=3,97$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,65$) 16-20 yıl olanlar ($\bar{X}_{16-20}=3,95$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,65$) kıdemi 21-25 yıl olanlar ($\bar{X}_{21-25}=4,04$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,65$) kıdemi 26-30 yıl olanlar ($\bar{X}_{26-30}=4,14$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=3,65$) kıdemi 31 yıl ve üstü olanlar ($\bar{X}_{31>}=3,94$) arasında ve kıdemi fazla olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Aile ilişkileri boyutunda kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,30$) kıdemi 26-30 yıl olanlar ($\bar{X}_{26-30}=4,60$) arasında ve yüksek kıdemliler lehine yüksektir.

Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,10$) kıdemi 11-15 yıl olanlar ($\bar{X}_{11-15}=4,43$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,10$) 16-20 yıl olanlar ($\bar{X}_{16-20}=4,41$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,10$) kıdemi 21-25 yıl olanlar ($\bar{X}_{21-25}=4,51$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,10$) kıdemi 26-30 yıl olanlar ($\bar{X}_{26-30}=4,55$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,10$) kıdemi 31 yıl ve üstü olanlar ($\bar{X}_{31>}=4,41$) arasında ve kıdemi fazla olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Arkadaşlık ilişkileri boyutunda kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,14$) kıdemi 11-15 yıl olanlar ($\bar{X}_{11-15}=4,53$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,14$) 16-20 yıl olanlar ($\bar{X}_{16-20}=4,42$) arasında, kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,14$) kıdemi 21-25 yıl olanlar ($\bar{X}_{21-25}=4,53$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,14$) kıdemi 26-30 yıl olanlar ($\bar{X}_{26-30}=4,60$) arasında ve kıdemi 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}$

=4,14) kıdemli 31 yıl ve üstü olanlar ($\bar{X}_{31>}=4,49$) arasında ve kıdemli fazla olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Sosyal destek algısı genel olarak kıdemli 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,17$) kıdemli 11-15 yıl olanlar ($\bar{X}_{11-15}=4,50$) arasında, kıdemli 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,17$) 16-20 yıl olanlar ($\bar{X}_{16-20}=4,43$) arasında, kıdemli 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,17$) kıdemli 21-25 yıl olanlar ($\bar{X}_{21-25}=4,54$) arasında ve kıdemli 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,17$) kıdemli 26-30 yıl olanlar ($\bar{X}_{26-30}=4,59$) arasında ve kıdemli 1-10 yıl olanlarla ($\bar{X}_{1-10}=4,17$) kıdemli 31 yıl ve üstü olanlar ($\bar{X}_{31>}=4,48$) arasında ve kıdemli fazla olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Buna göre kıdemli az olanların çok olanlara göre hem empati ve boyutları sosyal beceri hariç) ve sosyal destek algılarının tüm boyutlarında ve genel olarak kıdeme göre farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin medeni durumlarına göre t testi analiz bulguları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Sosyal İlişki Algılarının Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre Analizi

	Medeni durum	n	$\bar{X}$	s	t	p
Sosyal Beceriler boyutu	Evli	440	3,54	,64	,75	,45
	Bekar	82	3,48	,66		
Duygusal Tepki boyutu	Evli	440	4,23	,77	1,23	,21
	Bekar	82	4,11	,83		
Bilişsel Empati boyutu	Evli	440	4,12	,79	3,02	,00*
	Bekar	82	3,82	,86		
Empati algıları genel	Evli	440	3,97	,65	2,10	,03*
	Bekar	82	3,81	,69		
Aile ilişkileri boyutu	Evli	440	4,53	,58	2,85	,00*
	Bekar	82	4,32	,73		
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	Evli	440	4,44	,61	2,87	,00*
	Bekar	82	4,22	,65		
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	Evli	440	4,49	,56	4,21	,00*
	Bekar	82	4,19	,75		
Sosyal destek algısı genel	Evli	440	4,49	,51	4,28	,00*
	Bekar	82	4,21	,66		

*p<0,05

Tablo 9'da Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin medeni durumlarına göre analizi sonucunda Sosyal Beceriler boyutunda ($t=,75$; $p>0,05$) ve Duygusal Tepki boyutunda ($t=1,23$; $p>0,05$) farklılık göstermediği saptanmıştır. Ancak Bilişsel Empati boyutunda ($t=3,02$; $p<0,05$), Empati algıları genel algılarında ($t=2,10$; $p<0,05$), Aile ilişkileri boyutunda ($t=2,85$; $p<0,05$), Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutunda ($t=2,87$; $p<0,05$), Arkadaşlık ilişkileri boyutunda ($t=4,21$; $p<0,05$) ve Sosyal destek algısı genel olarak ($t=4,28$; $p<0,05$) medeni duruma göre farklılık göstermektedir. Ortalamalara bakıldığında evlilerin bekarlara göre daha yüksek ortalamalara sahip oldukları gözlenmektedir. Bu durum bilişsel empati ve genel empati algılarının bekarlara göre evlilerin daha yüksek duyarlılık gösterdikleri şeklinde yorumlanabilir. Yine öğretmenlerin aile ilişkileri, akraba ve komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ve genel sosyal destek algıları bağlamında da evlilerin bekarlardan daha yüksek duyarlıklara sahip oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin eğitim düzeylerine göre t testi analiz bulguları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri ve Sosyal İlişki Algılarının Öğretmenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Analizi

	Eğitim düzeyi	n	$\bar{X}$	s	t	p
Sosyal Beceriler boyutu	Lisans	425	3,52	,66	-,82	,41
	Lisansüstü	97	3,58	,53		
Duygusal Tepki boyutu	Lisans	425	4,18	,79	-1,77	,07
	Lisansüstü	97	4,34	,74		
Bilişsel Empati boyutu	Lisans	425	4,05	,82	-1,11	,26
	Lisansüstü	97	4,15	,73		
Empati algıları genel	Lisans	425	3,93	,67	-1,42	,15
	Lisansüstü	97	4,03	,60		
Aile ilişkileri boyutu	Lisans	425	4,48	,64	-1,32	,18
	Lisansüstü	97	4,57	,47		
Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu	Lisans	425	4,38	,63	-1,46	,14
	Lisansüstü	97	4,49	,56		
Arkadaşlık ilişkileri boyutu	Lisans	425	4,42	,63	-1,80	,07
	Lisansüstü	97	4,54	,48		
Sosyal destek algısı genel	Lisans	425	4,42	,56	-1,88	,06
	Lisansüstü	97	4,54	,46		

*p<0,05

Tablo 10’da öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin eğitim düzeylerine göre analizi sonucunda Sosyal Beceriler boyutunda ($t=-,82$; $p>0,05$), Duygusal Tepki boyutunda ($t=-1,773$; $p>0,05$), Bilişsel Empati boyutunda ($t=-1,11$; $p>0,05$), Empati algıları genel algılarında ($t=-1,42$; $p>0,05$), Aile ilişkileri boyutunda ($t=-1,32$; $p>0,05$), Akralalık/komşuluk ilişkileri boyutunda ($t=-1,46$; $p>0,05$), Arkadaşlık ilişkileri boyutunda ($t=-1,80$; $p>0,05$) ve Sosyal destek algısı genel olarak ($t=-1,88$; $p>0,05$) farklılık göstermemektedir. Bulgular empati düzeyleri olarak sosyal beceri, duygusal tepki ve bilişsel empati boyutlarında ve genel empati algılarının lisans ya da lisansüstü mezunu olmaya göre farklılaşmadığını göstermektedir. Yine aynı şekilde sosyal destek algılarının da aile ilişkileri, akraba ve komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ve genel sosyal destek algıları bağlamında da lisans ya da lisansüstü mezunu olmaya göre farklılık göstermediğini göstermiştir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğretmenlerin empati düzeyleri ile sosyal ilişki algıları arasındaki ilişki nedir?” biçiminde belirlenmiştir. Bu soruya olması için yapılan Pearson Korelasyon testi analizi sonucunda Tablo 11’de verilen bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 11. Öğretmenlerin Empati Düzeyleri İle Sosyal İlişki Algıları Arasındaki İlişkinin Pearson Korelasyon Testi (n:522)

		Aile ilişkileri boyutu	Akrabalık/ komşuluk ilişkileri boyutu	Arkadaşlık ilişkileri boyutu	Sosyal destek algısı genel
Sosyal Beceriler boyutu	r	,330**	,361**	,426**	,428**
Duygusal Tepki boyutu	r	,310**	,407**	,416**	,435**
Bilişsel Empati boyutu	r	,394**	,457**	,519**	,533**
Empati algıları genel	r	,399**	,473**	,526**	,540**

** $p>0,01$ * $p>0,05$

Tablo 11’de Pearson Korelasyon analizi sonucunda Öğretmenlerin empati düzeyleri ile sosyal ilişki algıları arasındaki ilişki görülmektedir. İlişki düzeylerinin yorumlanmasında korelasyon katsayısı ± 0.00 - ± 0.29 aralığında ise düşük, ± 0.30 - ± 0.69 aralığında ise orta, ± 0.70 - ± 1.00 aralığı yüksek ilişki olduğu şeklinde yorumlanması gerektiği belirtilmektedir (Büyükoztürk vd., 2012). Buna göre;

Sosyal Beceriler boyutuyla aile ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,33$; $p<0,01$); Sosyal Beceriler boyutuyla Akralalık/komşuluk ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,36$; $p<0,01$); Sosyal Beceriler boyutuyla Arkadaşlık ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,42$; $p<0,01$); Sosyal Beceriler boyutuyla genel sosyal destek algısı arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,42$; $p<0,01$) olduğu görülmektedir.

Duygusal Tepki boyutuyla aile ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,31$; $p<0,01$); Duygusal Tepki boyutuyla Akralalık/komşuluk ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,40$; $p<0,01$); Duygusal Tepki boyutuyla Arkadaşlık ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,41$; $p<0,01$); Duygusal Tepki boyutuyla genel sosyal destek algıları arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,43$; $p<0,01$) saptanmıştır.

Bilişsel Empati boyutuyla aile ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,39$; $p<0,01$); Bilişsel Empati boyutuyla Akralalık/komşuluk ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,45$; $p<0,01$); Bilişsel Empati boyutuyla Arkadaşlık ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,51$; $p<0,01$) ve Bilişsel Empati boyutuyla genel sosyal destek algıları arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,53$; $p<0,01$);

Öğretmenlerin genel empati algılarıyla aile ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,39$; $p<0,01$); Öğretmenlerin genel empati algılarıyla Akralalık/komşuluk ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,47$; $p<0,01$); Öğretmenlerin genel empati algılarıyla Arkadaşlık ilişkileri boyutu arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,52$; $p<0,01$) ve Öğretmenlerin genel empati algılarıyla genel sosyal destek algıları arasında pozitif yönlü ve orta dereceli ilişki ($r=,54$; $p<0,01$) tespit edilmiştir.

Bulgulara göre öğretmenlerin empati algıları ve alt boyutlarıyla sosyal destek ve alt boyutları arasında orta seviyede pozitif yönlü ilişki olduğu söylenebilir. Bu öğretmenlerin empati algıları arttıkça orta seviyede sosyal destek algılarının da arttığı ya da öğretmenlerin empati seviyeleri düştükçe sosyal destek seviyelerinin de düştüğü şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla eğitim kurumları açısından empati ve sosyal destek algılarının yüksek düzeyde tutulması önemlidir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğretmenlerin empati algılarıyla ilgili olarak en yüksek algılarının sosyal beceri boyutunda gerçekleşmiştir. Bunu bilişsel empati boyutları izlemiş ve genel empati algılarının ise yüksek seviyede olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar eğitim çalışanlarının niteliğinin yüksekliğini göstermektedir. Bu durumun eğitim etkinlikleri ve öğrencilerin empati becerilerini kazanmalarında olumlu etki yaratacağı düşünülebilir. Kaya ve Siyez (2011) çalışmalarında empati eğilimlerin yüksek olmasıyla akran zorbalığının ortadan kaldırılmasında olumlu güç olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bu anlamda empatik yaklaşımın öğrencilere kazandırılmasıyla okul ortamının daha iyi olacağı düşünülmektedir. Yine Aytaç (2014) araştırmasında empatik eğilim, stresle başa çıkma ve çatışma yönetiminde olumlu katkılar sağladığı bulgusuna ulaşmıştır. Bütün bunlar birlikte ele alındığında öğretmenlerin önemli bir yeterliğe sahip oldukları düşünülebilir.

Öğretmenlerin sosyal ilişki algıları ise bütün boyutlarda ve genel olarak “Çok Yüksek” seviyesindedir. Boyutlara göre en yüksek ortalama Aile ilişkileri boyutunda olup bunu sırasıyla Arkadaşlık ilişkileri boyutu ve Akrabalık/komşuluk ilişkileri boyutu izlemektedir. Genel olarak sosyal destek algısı “Çok Yüksek” seviyesindedir. İnsanlarla sürekli iç içe olan işi gereği sosyal yaşamda aktif rol üstlenen öğretmenlerin sosyal ilişki seviyelerinin çok yüksek çıkması olumlu bir gelişme olarak görülmelidir. Bunun eğitim faaliyetlerine olumlu yansımaları beklenmektedir. Aytaç (2014) araştırmasında sosyal ilişki ve empatik eğilimlerin güçlü olmasıyla sosyal ve iş yaşamındaki sorunların büyük ölçüde çözülebileceğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede araştırma bulgularına göre öğretmenlerin yeterliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algıları öğretmenlerin yaşlarına göre sosyal beceriler ve genel empati algılarında farklılaştığı görülmüştür. Sosyal ilişkilerle ilgili olarak akrabalık/komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ve genel sosyal destek algılarının farklılık gösterdiği saptanmıştır. Farklılıkların yaşları fazla olanlar lehine yüksek olduğu ve yaşın ilerlemesiyle birlikte empati ve sosyal ilişki ve destek konusunda farkındalığın arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Empati ve sosyal ilişkilerde yaşın önemli bir değişken olduğu ve ilerledikçe de seviyenin yükselmesini sağladığı düşünülmektedir.

Öğretmenlerin empati düzeyleri öğretmenlerin cinsiyetlerine göre duygusal tepki boyutunda kadınlar lehine yüksek çıkarken sosyal destek algılarında ise boyutlarda ve genel olarak farklılık görülmemiştir. Empatik eğilim olarak kadınların erkeklere nazaran daha fazla duygusal tepki gösterdikleri görülmüştür. Bu durum bayan öğretmenlerin duygusal olarak empati yeterliklerinin daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma bulgularının Kaygılı (2018), Şenkaya (2018) ve Çakır (2016) bulgularıyla da benzerlik gösterdiği saptanmıştır.

Branşlara göre öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının duygusal tepki boyutunda, bilişsel empati boyutunda ve genel empati algıları okulöncesi branşı öğretmenleri aleyhine düşük çıkmıştır. Sosyal ilişki algılarının akrabalık/komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ve genel olarak sosyal destek algılarının okulöncesi branşı öğretmenleri aleyhine düşük çıkmıştır. Okulöncesi öğretmenlerinin daha düşük çıkması çok küçük yaş grubu öğrencileriyle çalışmaları, etkinlik ve kazanımlarının daha çok öz bakım becerileri, doğru konuşma ve yeme içme gibi etkinliklere ayrılmalarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Kıdeme göre öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının duygusal tepki boyutunda, bilişsel empati boyutunda ve genel empati algılarında kıdemi az olanlara göre kıdemi fazla olanların daha yüksek olduğu görülmüştür. Sosyal ilişkileriyle ilgili olarak ise aile ilişkileri, akrabalık/komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri boyutlarıyla genel sosyal destek algıları kıdemi fazla olanlar lehine yüksek çıkmıştır. Empati ve sosyal ilişki-destek bağlamında tecrübe ve kıdemin olumlu etkilerinin olduğu çalışmada ön plana çıkmış durumdadır. Kıdem mesleki anlamda olduğu gibi empati ve sosyal ilişkide de önemli bir argüman olarak yükselmektedir.

Medeni duruma göre öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının Bilişsel Empati boyutu ve genel empati algılarının evlilerin bekarlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sosyal ilişki algıları olarak da aile ilişkileri, akraba ve komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ve genel sosyal destek algılarının evlilerin bekarlardan daha yüksek duyarlıklara sahip oldukları görülmüştür. Öğretmenlerin empati düzeyleri ve sosyal ilişki algılarının öğretmenlerin eğitim düzeylerine göre bütün boyutlar ve genel olarak farklılık göstermemiştir.

Öğretmenlerin empati algıları ve alt boyutlarıyla sosyal destek ve alt boyutları arasında orta seviyede pozitif yönlü ilişki olduğu söylenebilir. Bu öğretmenlerin empati algıları arttıkça orta seviyede sosyal destek algılarının da arttığı ya da öğretmenlerin empati seviyeleri düştükçe sosyal destek seviyeleri

düşmektedir. Bu nedenle eğitim örgütlerinde empati ve sosyal ilişki becerilerinin artırılması önem arz etmektedir.

5.1. Öneriler

1. Öğretmenlerin bilişsel empati becerilerinin daha da yükseltilmesi için faaliyetler yapılabilir.
2. Empatik yaklaşımı geliştirme ve yaymaya yönelik proje ve çalışmalar yapılabilir. Böylelikle sadece öğretmenler değil öğrenciler, veliler ve diğer okulun paydaşlarına da yayılarak kelebek etkisi yaratılabilir.
3. Sosyal ilişkilerin çok yüksek olmasını eğitime yansımaları ve sosyal ilişkilerin çok yüksek olmasının sebepleri araştırma konusu olarak ele alınabilir.
4. Bayan öğretmenlerin duygusal olarak empati yeterliklerinin daha fazla olmasının eğitime yansımaları ayrı bir araştırma konusu olabilir.
5. Öğretmenlerden yaş olarak genç ve kıdem olarak yeni olanların empati ve sosyal ilişki seviyelerinin arttırılması amacıyla sosyal, sportif ve sanatsal çalışmalarla birlikte çatışma çözme ve problem çözme işleri verilebilir.
6. Öğretmenlerden okulöncesi öğretmenlerinin empati ve sosyal ilişki yeterliklerinin arttırılmasına yönelik çalışmalarla bu konularda farkındalık yaratılabilir. Böylelikle sosyal ilişkileri yüksek ve empati yeterliği olan bireylerin gelişiminin sağlanmasına katkı sağlanabilir.
7. Öğretmenlerin hem empati hem de sosyal ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak girişimlerde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Arkonaç, O. (1999). *Psikiyatri Sözlüğü*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri
- Aysal, A. (2012). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Empatiye Dayalı Rol Oynama Yönteminin Akademik Başarıya Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytaç, M. (2014). *Yöneticilerin Empatik Eğilimleri Stresle Başa Çıkma Durumları Ve Çatışma Yönetim Stratejileri Arasındaki İlişkinin Araştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi) Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bağcı, A. (2018). *Self determination theory: Turkish Instructors' autonomy orientations in the school of foreign language context*. (Unpublished masters thesis). Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Bahar, H. İ. (2008). *Sosyoloji*. Hayat Yayıncılık.
- Bilgiustam (t.y.). *Empati*. <https://www.bilgiustam.com/empati-nedir-faydalari-nelerdir/>
- Böyüksoğlak, A. (2016). *Testing predictions from self determination theory using programme for international student assessment (Pisa) 2012 data for mathematics learning*. (Unpublished masters thesis). Bogazici University, Institute for Graduate Studies, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F., (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Coplan A. (2011). Understanding EmpathyIts Features and Effects, Empathy: Philosophical and Psychological Perspectives. (Ed. A. Coplan and P. Goldie) *Oxford: University Press*
- Çakır, E. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeyleri ile Çatışma Çözme Davranışları Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi.
- Deasyanti, D. ve Nurhasanah, H. (2019). Basic psychological needs on primary school student well-being. *Jurnal Pendidikan Humaniora*, 7(2), 69-75.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2014). Autonomy and need satisfaction in close relationships: Relationships motivation theory. N. Weinstein (Ed.), *Human Motivation and Interpersonal Relationships* içinde (s.53-73). doi:10.1007/978-94-017-8542-6_3
- Demirbaş-Çelik, N. (2018). Happiness in high school students: Autonomy, relatedness, competence and meaning in life. *Cypriot Journal of Educational Science*. 13(3), 422-430.

- Dinçer, A. (2014). *Antecedents and outcomes of self-determined engagement in Turkish EFL classrooms: A mixed method approach* (Doctoral thesis). Ataturk University, Institute of Education Sciences, Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Dökmen, Ü. (2013). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. 18. Baskı. Sistem Yayıncılık.
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği (Factorial Structure, Validity, and Reliability of the Multi dimensional Scale of Perceived Social Support). *Türk Psikoloji Dergisi*, 34, 17-25.
- Erkal, M. (1999). *Sosyoloji*. 10. Baskı, Trabzon: KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları
- Güçlü, S (2005). *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Birey Yayınları
- Gülseren, Ş. (2001). Eşduyum (Empati): Tanımı ve Kullanımı Üzerine Bir Gözden Geçirme, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12, 133-145.
- Karabağ, Ş. G. (2003). *Öğretilebilir ve Bilişsel Bir Beceri Olarak Tarihi Empati*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları
- Kashdan, T. B., Mishra, A., Breen, W. E. ve Froh, J. J. (2009). Gender differences in gratitude: Examining appraisals, narratives, the willingness to express emotions, and changes in psychological needs. *Journal of Personality*, 77(3), 691-730. Doi:10.1111/j.1467-6494.2009.00562.x
- Kaya, A. & Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Geliştirilmesi geçerlik ve güvenlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 110-125
- Kaya, B. ve Çolakoğlu, Ö.M. (2015). Empati düzeyi belirleme ölçeği (EDBÖ) uyarlama çalışması, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 17-30. DOI: 10.17679/ieufd.16127895
- Kaygılı, G. (2018). Anaokulu çocuklarının iletişim becerileri ile sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 13(4), 841-858.
- Klassen, R. M., Perry, N. E. ve Frenzel, A. C. (2012). Teachers' relatedness with students: An underemphasized component of teachers' basic psychological needs. *Journal of Educational Psychology*, 104(1), 150–165. doi:10.1037/a0026253
- Ogino, M., Nishikawa, A. ve Asada, M. (2013). A motivation model for interaction between parent and child based on the need for relatedness. *Frontiers in Psychology*, 4, 1-11.
- Özbay, M. H. ve Canpolat, B. (2003). Psikoterapide Empati- Nesnellik İkilemi. *Klinik Psikoloji*, 6, 39-45.
- Pappenheim, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması*, (Çev: Salik Ak), Phoenix Yayınları.
- Reis, H. T., Sheldon, K. M., Gable, S. L., Roscoe, J. ve Ryan, R. M. (2000). Daily well-being: The role of autonomy, competence, and relatedness. *Personality And Social Psychology Bulletin*, 26(4), 419-435. doi: 10.1177/0146167200266002
- Şencan, H.(2002), *Bilimsel Yazım*, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fak. Yayınları no:283, s.459
- Şenkaya, B. (2018). *Okul öncesi eğitim kurumlarındaki yöneticilerin empatik Eğilimleri*, Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale
- Tian, L., Chen, H. ve Huebner, E. S. (2013). The longitudinal relationships between basic psychological needs satisfaction at school and school-related subjective well-being in adolescents. *Social Indicators Research*, 119(1), 353–372. doi:10.1007/s11205-013-0495-4
- Türk Dil Kurumu (2012). *Türkçe Sözlük*. tdk.gov.tr.
- Türker, Y., & Çelik, K. (2019). Öğretmenlerde iş ve aile çatışmasının yaşam doyumu üzerindeki etkisinde iş doyumunun aracı rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), 242-258.
- Yalçın, A. (2017). *An examination of work-family conflict from the self-determination theory perspective*. (Unpublished doctoral thesis). Middle East Technical University, The Department of Psychology, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Yatkın, A. (2003). *Halkla İlişkiler ve İletişim*. Nobel Yayın Dağıtım
- Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, S. (2004). *Aile Ekonomisi*. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Yeşilyurt, S. (2008). *A self-determination approach to teaching writing in pre-service EFL teacher education*. (Masters thesis). Atatürk University the Institute of Social Sciences, Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>